

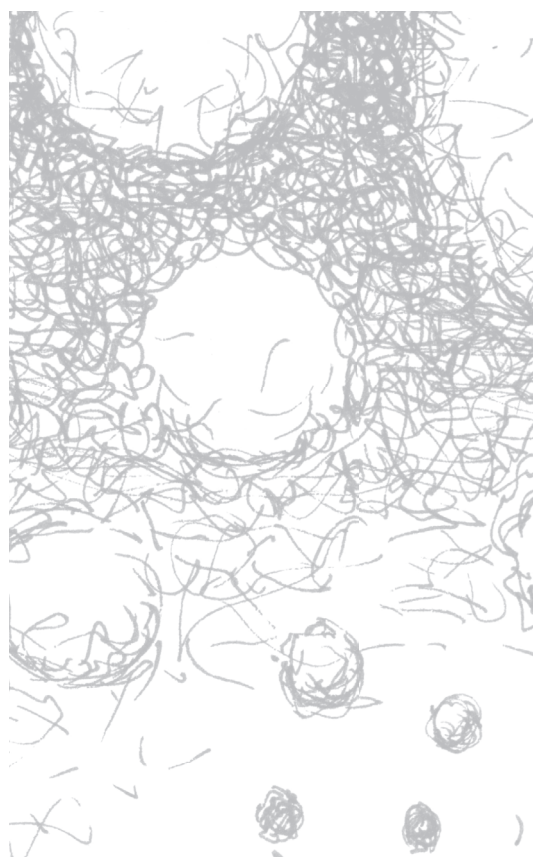

ЕДЕМ
СОЛЯРІС
ПОВЕРНЕННЯ ІЗ ЗІРОК
НЕПЕРЕМОЖНИЙ

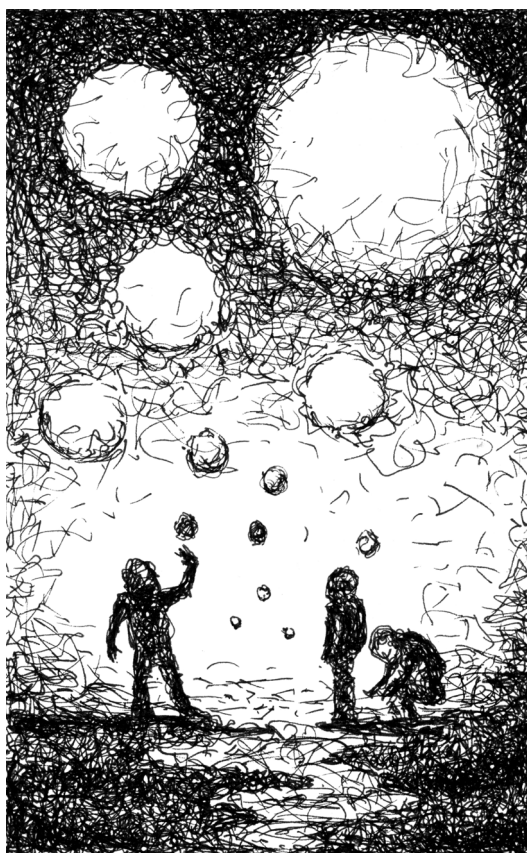
П'ЯТ
И К Н
И Ж К Я

Л Е М
О В Е

ЕДЕМ

1

У розрахунки вкралася помилка. Замість того, щоб пройти над атмосферою, вони зіткнулися з нею. Корабель входив у повітря з ревом, від якого лопалися барабанні перетинки. Розпростерті на нейлонових сітках люди відчували, як стиснулися амортизатори, передні екрани спалахнули полум'ям і згасли, подушка розпечених газів, що натискала на ніс корабля, затулила зовнішні об'єктиви, гальмування почалося надто пізно й виявилось неефективним. Рубку виповнив чад од паленої гуми, під пресом перевантаження люди сліпли й глухли, це був кінець, однак навіть про нього жоден з них не міг подумати — не вистачало сили, щоб підняти грудну клітку, втягнути повітря, — це робили за них кисневі пульсатори, котрі ще працювали, нагнітаючи повітря в їхні груди, наче в полопані балони.

Нараз гуркіт ущух. Спалахнули аварійні вогні, по шість із кожного боку, люди заврушилися, над потрощеним і сплющеним у гармошку пультом двигуна горів червоний сигнал тривоги, клапті ізоляції, скалки плексигласу зі шелестом совалися по підлозі, рев припинився, все поглинув глухий, дедалі наростаючий свист.

— Що це?.. — прохрипів Лікар, виплювуючи гумовий мундштук.

— Лежати! — застеріг його Координатор, який стежив за останнім уцілілим екраном.

Ракета перекинулася, немовби в неї вдарив таран, нейлонові сітки, які обвивали людей, завібрували, наче струни, усе на мить застигло, ніби на гойдалці, що сягнула найвищої точки, відтак пролунав оглушливий гуркіт.

М'язи, які напружилися в очікуванні останнього удару, раптом обм'якли. Ракета, стоячи на вертикальному стовпі випускного вогню, повільно опускалася, сопла гуркотіли заспокійливо; це тривало кілька хвилин, потім перегородки затремтіли. Вібрація ставала дедалі сильнішою — мабуть, розхиталася підшипникова підвіска турбін. Люди презирнулися, проте ніхто не сказав ні слова. Вони знали, що все залежить від того, чи витримають ротори.

Уся рубка раптом задрижала, немовби ззовні в неї з навіженою швидкістю бив сталевий молот. Товста випукла лінза останнього екрана миттю вкрилася густою павутиною тріщин, його фосфорич-

ний диск згас, і при тьмяному світлі аварійних ламп знизу люди бачили на похилих стінах власні збільшені тіні; гуркіт перейшов у протяжний рик, під ними щось тріщало, ламалося, шматувалося з металевим скреготом; корпус, струшуваний страхітливими поштовхами, падав, падав, осліплений, мертвий; люди позіщувалися, затамували віддих, цілковита пітьма, хаос... Нараз їхні тіла якась сила випростала на всю довжину нейлонових тросів, проте люди не долетіли до розбитих панелей, об які були б покалічилися, а повисли навскоси, повільно розгойдуючись, наче важкі маятники...

Ракета перекинулася важко, мов велетенська гора; цього разу гуркіт був далекий і тупий, брили викинутого ґрунту слабо застукотіли об зовнішню обшивку і зсунулися додолу.

Усе завмерло. Внизу сичали труби, щось жахливо булькало, швидко стікала вода, і шум цей був змішаний з пронизливим сичанням, яке повторювалося через рівні інтервали, немовби на розпечене залізо капала якась рідина.

— Живі, — сказав Хімік у цілковитій темряві.

Він не бачив нічого, висячи в нейлоновій сітці, наче в мішку, підвішеному за чотири різки на тросах. Це означало, що ракета лягла на бік. Якби вона стояла, сітка висіла б горизонтально. Щось клацнуло. Спалахнув блідий бензиновий пломінчик старої Лікаревої запальнички.

— Екіпаж? — запитав Координатор.

Один із тросів його гамака лопнув, і Координатор повільно, безпорадно розгойдувався; просунувши руку у вічко нейлонової сітки, він марно силкувався схопитися за що-небудь, що виступало зі стінки.

— Перший, — сказав Інженер.

— Другий, — відгукнувся Фізик.

— Третій, — подав голос Хімік.

— Четвертий, — озвався Кібернетик, тримаючись за лоба.

— П'ятий, — закінчив Лікар.

— Усі. Поздоровляю, — голос Координатора був спокійний. — Автомати?

Йому відповіла тиша.

— Автомати!!

Мовчання. Запальничка почала пекти Лікаря в пальці. Він загасив її. Знову все огорнула темрява.

— Я завжди казав, що ми зроблені з кращого матеріалу, — озвався в сутінках Лікар.

— У кого з вас є ніж?

— У мене. Хочеш перерізати троси?

— Якщо можеш вибратися без цього, то ще краще. Я не можу.

— Спробую.

Почулися якесь вовтузіння, прискорене дихання, щось грюкнуло, заскреготіло скло.

— Я на підлозі. Тобто на стіні, — повідомив Хімік. Голос його долинув звідкись ізнизу. — Лікарю, присвіти на хвилинку, я вам допоможу.

— Тільки поквапся, бо закінчується бензин.

Знову спалахнула запальничка. Хімік вовтузився біля гамака Координатора — міг досягти тільки до його ніг. Нарешті зумів трохи розсунути бічну «блискавку», і Координатор важко впав на ноги. Удвох їм працювалося швидше. Незабаром усі вже стояли на похилій, оббитій напівеластичною масою стінці рубки.

— З чого почнемо? — запитав Лікар.

Він стягнув краї рани на лобі в Кібернетика й наклав на неї пластик, який знайшов у себе в кишені. Лікар постійно носив при собі різні непотрібні речі.

— З констатації факту, чи нам вдасться вийти звідси, — відповів Координатор. — Насамперед нам потрібне світло. Ну, що там у вас? Уже? Лікарю, присвіти мені сюди, може, в клемах панелі є струм, хоча б у ланцюзі сигналізації тривоги.

Цього разу запальничка викресала лише іскру. Лікар без успіху крутив коліщатко, але тільки стер шкіру собі на пальці, освітлюючи уламки потрощеної панелі, в якій копірсалися навколішках Координатор й Інженер.

— Є? — спитав Хімік, який стояв позад них, бо йому вже не вистачило місця.

— Поки що глухо. Ні в кого нема сірників?

— Останній раз я бачив сірники три роки тому. В музеї, — не виразно промимрив Інженер, намагаючись зубами здерти ізоляцію з кінця проводу.

Нараз маленька голуба іскра освітила складені, мов скойки черепашки, долоні Координатора.

— Є, — повідомив він. — Тепер яку-небудь лампочку.

Хтось знайшов у сигналізаторі тривоги над боковою панеллю непошкоджену лампочку. Сліпучий електричний вогник освітив рубку, схожу на частину труби тунелю з конусними стінами, що похило підіймається. Високо над ними, в тому, що було тепер стелею, виднілися зачинені двері.

— Більш як сім метрів, — меланхолійно зауважив Хімік. — Як ми туди дістанемося?

— Якось у цирку я бачив живу колону — п'ятеро чоловіків один на одному, — озвався Лікар.

— Для нас це надто складно. Ми дістанемося туди по підлозі, — відповів Координатор.

Він узяв у Хіміка ножа й почав робити широкі надрізи в губчастому покритті підлоги.

— Східці?

— Атож.

— А чому це не чути нашого Кібернетика? — раптом здивувався Інженер. Умостившись на уламках потрошеного розподільного пульта, він прикладав вольтметр до виведених назовні кабелів.

— Він овдовів, — усміхнувшись, відповів Лікар. — Бо що таке Кібернетик без автоматів?

— Вони в мене ще запрацюють, — кинув Кібернетик, зазираючи в отвори вибитих екранів.

Електричний вогник поступово жовтів, робився дедалі слабшим та блідішим.

— Акумулятори теж? — буркнув Фізик.

Інженер підвівся:

— Схоже, що так.

Через чверть години в глиб корабля, а точніше, вгору, вирушила експедиція з шістьох осіб. Спершу вони дісталися в коридор, а звідти — до окремих приміщень. У Лікаревій каюті знайшли кишеньковий електроліхтарик. Лікар полюбляв возити безліч зайвих речей. Ліхтарика забрали із собою. Усе довкола було поруйноване і потрошене. Меблі, прикріплені до підлоги, вціліли, але з приладів, інструментів, допоміжних засобів пересування, харчових запасів утворилася справжня каша, що сягала людям вище колін.

— А тепер спробуємо вийти, — сказав Координатор, коли вони знову опинилися в коридорі.

— А скафандри?

— Вони в напірній камері. Сподіваюся, з ними нічого не сталося. А втім, вони нам і непотрібні: на Едемі цілком стерпна атмосфера.

— А хіба тут узагалі хтось колись був?

— Так, десять чи одинадцять років тому космічний зонд пошукового патруля, коли загинув Альтаїр зі своїм кораблем. Пригадуєте?

— Але з людей ніхто?

— Ні, ніхто.

Внутрішній люк шлюзу похило нависав над їхніми головами. Дивне перше враження, спричинене тим, що в знайомих приміщеннях усе набуло абсолютно нового вигляду — стіни стали тепер підлогами, а стелі — стінами, — поволі минало.

— Тут нам і справді не обійтися без живої драбини, — заявив Координатор, ретельно освітивши люк Лікаревим ліхтариком.

Пляма світла оббігла довкола люка. Той герметично прилягав до шлюзу.

— Виглядає непогано, — сказав Кібернетик, який стояв, задерши голову.

— Атож, — погодився з ним Інженер.

Він подумав, що страхітлива сила, яка стиснула стрингери так, що тріснув умонтований між ними головний розподільний пульт, могла заклинити також люк, однак уголос цю думку не висловив. Координатор скосив оком на Кібернетика і вже хотів попросити, щоб той нагнувся й став під стіною, але раптом згадав про покручений брухт, який вони побачили у відсіку автоматів, і звернувся до Хіміка:

— Розстав ноги якомога ширше, руки — на коліна, так тобі буде зручніше.

— Я завжди мріяв виступати в цирку. Все життя! — запевнив його Хімік і нахилився.

Координатор став ногами йому на плечі, випростався і, притискаючись до стіни, кінчиками пальців дотягнувся до потовщеного на кінці нікельованого важеля.

Спершу потягнув, потім смикнув і нарешті повис на ньому. Важіль подався з хруском, немовби замковий механізм був набитий дрібним склом, зробив чверть оберта й зупинився.

— А ти тягнеш його в той бік, що треба? — запитав Лікар, який світив знизу ліхтариком. — Адже ракета лежить.

— Я це врахував.

— А сильніше вже не можеш?

Координатор не відповів. Він висів біля стіни, вхопившись однією рукою за важіль. Потім спробував поволі підтягти другу руку. Зробити це було не так легко, але зрештою вдалося. Висячи тепер, мов на трапеції, він підібгав ноги, щоб не вдарити ними Хіміка, який зіщулювався під ним, і кілька разів шарпнув за важіль, підтягуючись на руках і падаючи усією вагою тіла; коли він з розгону вдарився торсом об стіну, всередині у нього аж кавкнуло.

За третім чи четвертим разом важіль трохи подався. Треба було зрушити його ще сантиметрів на п'ять. Координатор натужив усі сили й ще раз рвонувся вниз.

Важіль з пекельним скреготом ударився об стопор. Внутрішня засувка відсунулася.

— Пішло як по маслу! — зрадів Фізик.

Інженер мовчав. Він думав про своє. Відчинити кришку люка виявилось набагато складніше. Інженер спробував зрушити її з місця, натискаючи на ручку гідравлічного пристрою, хоча знав, що з цього нічого не вийде. Труби в багатьох місцях полопалися, і вся рідина витекла. Ручка ручного приводу засяяла над ними, мов ореол, коли Лікар спрямував ліхтарик угору. Як на їхні гімнастичні можливості, це було надто високо — понад чотири метри.

Тоді вони почали зносити з усіх приміщень поламані прилади, подушки, книжки — особливо стала в нагоді бібліотека, насамперед атласи зоряного неба, великі й товстенні.

З них, наче з цегли, будували піраміду. За якусь годину вона сягла вже двометрової висоти. Хтось ненароком зачепив піраміду, і вона частково обвалилася; після цього всі працювали вже систематичніше — під керівництвом Інженера.

— Фізична праця — це просто мука! — важко дихаючи, бурчав Лікар.

Ліхтарик стирчав у щілині кондиціонера й освітлював їм шлях, коли вони бігли до бібліотеки й поверталися звідти з оберемками книг.

— Раніше я навіть гадки не мав, що в таких примітивних умовах можна подорожувати до зірок, — сопів Лікар, але йому ніхто нічого не відповів.

Нарешті Координатор, якого підтримували товариші, обережно виліз на споруджену піраміду й дотягнувся пальцями до ручки ручного приводу.

— Мало, — сказав він. — Не вистачає п'яти сантиметрів. Підскочити не можу, бо все завалиться.

— Я саме тримаю «Теорію швидкісних польотів», — сказав Лікар, зважаючи на долоні товстенний том. — Думаю, він буде якраз.

Координатор схопився за ручку. Йому присвічували ліхтариком. Його тінь металася по білій поверхні пластику, яким було вистелено те, що тепер обернулося на стелю. Зненацька піраміда з книжок захиталася.

— Обережно! — крикнув Фізик.

— Я не маю на що обпертися, — видихнув Координатор. — Тримайте там, до дідька!! — крикнув він.

Ручка вирвалася йому з рук, він якусь секунду балансував нагорі й нарешті відновив рівновагу. Ніхто з товаришів уже не дивився вгору — взявшись за руки, вони з усіх боків підпирали тремтливу споруду з книжок, щоб вона не розсипалася.

— Тільки не лайся, бо як почнемо, то вже не зупинимося, — застеріг знизу Лікар.

Координатор знову схопився за ручку. Несподівано розлігся протяжний скрегіт, потім з глухим шумом під ногами в нього розсунулися томи. Координатор повис над ними в повітрі, однак ручка, за яку він ухопився, зробила повний оберт.

— І так далі, ще одинадцять разів, — сказав він, зістрибнувши на безладно розсипані книжки.

Через дві години люк було таки перемажено. Коли він почав відчинятися, всі радісно загукали.

Відчинившись, кришка повисла на рівні половини висоти коридору й утворила щось схоже на горизонтальний поміст, по якому без особливих зусиль можна було увійти до шлюзу.

Скафандри в пласкій стінній шафі виявилися непошкодженими. Шафа тепер лежала горизонтально, і люди ступали по її дверцятах.

— Виходимо всі, чи як? — запитав Хімік.

— Спершу спробуємо відчинити зовнішній люк...

Люк був затиснутий так щільно, що, здавалося, становив одне ціле з корпусом ракети. Важелі не піддавалися, хоча на них натискали всі шестеро, плечем до плеча. Тоді спробували розхитати гвинти, смикаючи їх то в той, то в інший бік; однак гвинти навіть не поворухнулися.

— Виявляється, долетіти — це ще не все, іноді найскладніше — вийти, — підсумував Лікар.

— А я й не знав, що ти в нас гуморист, — буркнув крізь зуби Інженер.

Піт заливав йому очі.

Усі повсідалися на дверцятах стінної шафи.

— Я голодний, — признався Кібернетик, порушивши загальну мовчанку.

— Значить, треба щось з'їсти, — сказав Фізик і зголосився піти на склад.

— Краще на кухню. В холодильнику щось, може...

— Сам я там нічого не вдію, бо, щоб дістатися до харчів, треба перекидати з півтонни різного мотлоху. Хто піде зі мною?

Лікар відгукнувся першим. Хімік підвівся, мить повагався. Коли їхні голови зникли за краєм відкинutoї кришки люка й останній відблиск ліхтарика, який вони взяли із собою, погас, Координатор сказав приглушеним голосом:

— Я не хотів говорити цього при них. Ви більш-менш орієнтуєтесь в ситуації?

— Так, — відповів Інженер у чорний морок перед собою і, торкнувшись випростаною рукою Координаторової ноги, не відсмикнув пальців. Він відчував потребу в цьому дотику.

— Ти вважаєш, що нам не вдасться розрізати кришку?

— Чим? — запитав Інженер.

— Пальником, електричним або газовим. У нас є автоген і...

— Скажи правду: ти чув коли-небудь про автоген, що може розрізати чверть метра кераміту?

Вони хвилину помовчали. З глибини корабля, наче із залізного склепу, долинав глухий гомін.

— Ну то що? Що?! — нервово запитав Кібернетик.

Координатор й Інженер почули, як хруснули його кісточки. Кібернетик підвівся.

— Сідай, — м'яко, але рішуче наказав йому Координатор.

— Ви гадаєте, що... кришка сплавилася з корпусом?

— Не обов'язково, — відповів Інженер. — Ти взагалі розумієш, що сталося?

— Не зовсім. Ми з космічною швидкістю увігналися в атмосферу там, де її не мало бути. Чому? Автомат не міг помилитися.

— Автомат не помилився. Помілилися ми, — уточнив Координатор. — Ми забули про поправку на хвіст.

— На який хвіст? Про що ти говориш?

— На газовий хвіст, який розтягує за собою кожна огорнена атмосферою планета в напрямку, протилежному її рухові. Ти не знаєш про це?

— Знаю, звичайно. Ми що, врізалися у цей хвіст? Але ж він мав бути зовсім розрідженим.

— Десять у мінус шостій, — відповів Координатор, — або щось близько цього, але ми летіли зі швидкістю понад сімдесят кілометрів за секунду, любий мій. Ми ніби в якийсь мур ударилися — це був той перший струс, пригадуєте?

— Так, — підхопив Інженер, — а коли ми увійшли в стратосферу, швидкість була ще десять, якщо не дванадцять кілометрів за секунду. Вона повинна була взагалі розвалитися, і я просто дивуюся, що вона витримала.

— Ракета?

— Вона розрахована на дванадцятикратне перевантаження, а тим часом, поки тріснув екран, я бачив, як стрілка вискочила за шкалу. Резерв шкали до тридцяти.

— А ми?

— Що ми?

— Як могли витримати ми? Ти хочеш сказати, що постійне гальмування становило тридцять g?

— Ні, воно не було постійним. Але в піках — напевне, бо гальмівні двигуни витиснули зі себе все, що могли. Через те й почалася ця вібрація.

— Але ж автомати все вирівняли, і якби не компресори... — уперто наполягав Кібернетик.

У глибині корабля щось раптом покотилося з брязкотом, наче залізні колеса по металу. Потім знову все стихло.

— Чого ти хочеш від компресорів? — здивувався Інженер. — Коли прийдемо до машинного відділення, я тобі покажу, що вони зробили в п'ять разів більше, ніж могли. Адже це тільки допоміжні агрегати. Спочатку розхитало їхні підшипники, а коли почалася вібрація...

— Гадаєш, резонанс?

— Резонанс само собою. Щиро кажучи, ми повинні були розмазатися протягом кількох кілометрів, як той вантажний корабель на Нептуні, зрозуміло? Ти сам у цьому пересвідчишся, коли побачиш машинне відділення. Якщо хочеш, можу наперед тобі сказати, який там усе має вигляд.

— А я туди зовсім не рвуся. До дідька, що сталося, чому вони так довго не вертаються? Темно, аж очі болять.

— Світло ми матимемо, не бійся, — сказав Інженер. Він усе ще, ніби мимохіть, торкався кінчиками пальців Координаторової ноги; той сидів не ворущачись і мовчав.

— А до машинного відділення зазирнемо просто так, з нудьги. Бо нам усе одно більше нічого робити.

— Ти серйозно думаєш, що нам звідси не вибратися?

— Ні, жартую. Я люблю такі жарти.

— Перестань, — урвав його Координатор. — По-перше, тут є запасний люк.

— Здоров був! Запасний люк якраз під нами. Корабель мусив добряче заорати носом, і я не певен, що навіть цей люк виступає над поверхнею Едема.

— Ну то й що з цього? У нас є інструменти, ми можемо викопати тунель.

— А вантажний? — запитав Кібернетик.

— Його залито водою, — коротко пояснив Інженер. — Я заглядав у контрольний колодязь. Мабуть, лопнула одна з головних цистерн — там щонайменше два метри води. Найімовірніше, зіпсованої.

— А ти звідки знаєш?

— Так буває завжди. Охолодження реактора виходить з ладу передусім. Для тебе це хіба новина? Краще забудь про вантажний люк. Ми повинні вийти через цей, якщо...

— Викопаємо тунель, — тихо докінчив Координатор.

— Теоретично це можливо, — несподівано погодився з ним Інженер.

Усі троє замовкли. Хтось наближався коридором. Унизу блиснуло світло, й вони примружили засліплені очі.

— Шинка, сухарі, язики чи що там іще є в цій коробці — все з аварійного запасу! Ось шоколад, а ось термоси. Підіймайтеся нагору! — сказав Лікар, обернувшись до інших, і першим видерся на кришку люка.

Він присвітив товаришам, поки вони входили у шлюзову камеру і розставляли бляшанки й алюмінієві тарілки.

Їли мовчки, при світлі ліхтарика.

— Термоси вціліли? — здивувався раптом Кібернетик, наливаючи собі в кухлик кави.

— Дивно, але факт. З консервами непогано. Зате морозилка, холодильники, хлібні печі, малий синтезатор, очисна апаратура, водянні фільтри — все на порох.

— Очисна апаратура теж? — стурбовано перепитав Кібернетик.

— Так. Може, її ще вдалося б полагодити, якби було чим. Але це — зачароване коло: щоб привести в рух хоча б найпростіший ремонтний напівавтомат, потрібен струм; щоб мати струм, треба полагодити агрегат; а для цього, своєю чергою, потрібен напівавтомат.

— Ви тут без нас порадилися, зубри техніки? І що? Де промінь надії? — запитав Лікар, намащуючи на сухарі товстий шар масла й накладаючи скибки шинки. Не чекаючи відповіді, він провадив далі: — Ще малим хлопцем я прочитав книжок про космонавтику, мабуть, більше, ніж важить наша небіжчиця, однак не знайшов там жодного оповідання чи історії, ба навіть жодного анекдоту про щось подібне до того, що спіткало нас. Чому — й сам не збагну!

— Тому що це нудно, — уципливо зауважив Кібернетик.

— Так, це щось нове — міжпланетний Робінзон, — зауважив Лікар, загвинчуючи кришку термоса. — Коли я повернуся звідси на Землю, то постараюся це описати, якщо дасть змогу талант.

У каюті раптом запала тиша. Коли всі мовчки заходилися збирати бляшанки, Фізик зметикував, що їх можна заховати у шафу зі скафандрами. Щоб відчинити дверцята в підлозі, усім довелося відступити під стіну.

— А знаєте, коли ми вовтузилися на складі, то чули якісь дивні звуки, — повідомив Хімік.

— Які звуки?

— Якісь стогони й потріскування, немовби ракету щось здавлювало.

— Ти гадаєш, нас привалило якоюсь скелею? — звів брови Кібернетик.

— Ні, причина тут зовсім інша, — втрутився Інженер. — Зовнішня обшивка корабля при вторгненні в атмосферу планети нагрілася до дуже високої температури, ніс його, можливо, навіть оплавився, а тепер частини конструкції охолоджуються, змищуються, виникають внутрішні напруги, й звідси ці звуки. О, зараз теж чути, послухайте...

Усі принишкли в світлі ліхтарика, що лежав на пласкому крузі над люком. Зі середини корабля долинули протяжний стогін, серія коротких, слабких потріскувань, після чого знову запала тиша.

— А може, це якийсь автомат? — з надією в голосі запитав Кібернетик.

— Ти ж сам бачив.

— Так, але ми не заглядали до відсіку резерву.

Кібернетик висунувся в темряву коридору й, стоячи на самісінькому краю кришки люка, крикнув:

— Автомати резерву!!

Голос його луною прокотився в замкнутому приміщенні. Йому відповіла тільки тиша.

— Ходи сюди, оглянемо як слід люк, — запропонував Інженер.

Опустившись навколішки перед плавно увігнутою плитою й наблизивши очі аж до її ребра, він освітлював її сантиметр за сантиметром, водячи плямою світла вздовж ущільнень, які прокреслила дрібненька сітка тріщин.

— Усередині ніщо не розплавилось. А втім, нічого дивного — кераміт дуже погано проводить тепло.

— Може, спробуємо ще раз? — запропонував Лікар, поклавши долоню на ручку.

— Це ні до чого, — запротестував Хімік.

Інженер приклав долоню до кришки люка й підхопився з місця:

— Друзі, потрібна вода! Багато холодної води!

— Навіщо?

— Помацайте кришку — гаряча, правда ж?

До кришки доторкнулося кілька одночасно простягнутих рук.

— Майже обпікає, — зауважив хтось.

— Це наше щастя!

— Тобто як?

— Корпус ракети розігрітий, він розширився, і кришка теж. Якщо її охолоджувати, то вона стиснеться і, може, її вдасться відчинити.

— Вода — це мало. Може, є лід. Він повинен бути у морозилках, — сказав Координатор.

Фізик, Хімік, Кібернетик та Лікар один за одним позіскакували в коридор, що загув під вагою їхніх кроків. Координатор й Інженер залишилися біля люка.

— Піддається, — мовив він тихо, ніби сам до себе.

— Якщо не заплавилася, — буркнув Інженер. Розчепіривши руки, він водив ними по краю люка, перевіряючи його температуру. — Кераміт починає плавитися при температурі понад три тисячі сімсот градусів. Ти не помітив, скільки було на обшивці під кінець польоту?

— Під кінець польоту всі прилади показували дані минулого року. Коли ми увімкнули гальмівні двигуни, було понад дві з половиною тисячі градусів, якщо я не помиляюся.

— Дві з половиною тисячі градусів — це ще не страшно!

— Так, але потім!

Цієї миті над горизонтальним зламом кришки з'явилося розпашіле обличчя Хіміка. Ліхтарик, що висів у нього на шиї, гойдався, й світло стрибало по крижинках у відрі. Хімік подав відро Координаторові.

— Стривай-но... а як ми, власне, будемо охолоджувати... — занепокоєно мовив Інженер. — Хвилинку. — І зник у темряві.

Знову долинули звуки кроків. Лікар приніс два відра води, в якій плавали шматки льоду. Хімік присвічував, а Лікар разом з Фізиком почали поливати кришку люка водою. Вода стікала на підлогу, в коридор. Коли вони поливали кришку вже вдесьте, їм здалося, що в ній чути слабенькі потріскування. Залунали вигуки радості. Підійшов Інженер. Він прив'язав собі стрічкою до грудей великий рефлектор зі скафандра. Від його світла стало ясно. Інженер кинув на підлогу оберемок пластикових плит із рубки. Всі почали старанно обкладати кришку люка шматками й крихтами льоду, притискаючи

їх пластиком, надувними подушками, книжками — всім, що тим часом приносив Фізик; нарешті, коли вони вже насилу могли розпростати спини, а від крижаної стінки майже нічого не залишилося, так швидко танув лід, стикаючись з розігрітою кришкою люка, Кібернетик схопився руками за ручку й спробував її повернути.

— Зачекайте, ще рано! — сердито крикнув Інженер, але ручка повернулася на диво легко.

Усі підхопилися. Ручка поверталася дедалі швидше. Інженер схопився за ручку запобіжного потрійного ригеля й смикнув униз; почувся такий звук, немовби тріснуло товсте скло, кришка люка навалилася на них легко, а потім раптом ударила тих, хто стояв надто близько, і з темної пащі з гуркотом ринула чорна лавина. Хіміка й Координатора, які стояли найближче, відкинуло в різні боки. Кришка притиснула Хіміка до бокової стіни так, що він не міг навіть поворухнутися, але не завдала йому ніякої шкоди. Координатор ледве встиг відскочити в останню мить і трохи не збив з ніг Лікаря. Всі заціпеніли. Засипаний Лікарів ліхтарик погас, світив тільки рефлектор на грудях в Інженера.

— Що це? — тремтячим голосом запитав Кібернетик, який стояв позаду всіх, на краю невеличкої платформи.

— Проба ґрунту планети Едем, — відповів Координатор і допоміг Хімікові вибратися з-під відкинutoї набік кришки люка.

— Так, — підтвердив Інженер, — увесь люк засипано. Мабуть, ми увігналися в ґрунт таки глибоченько!

— Це перша посадка *нід* поверхню невідомої планети, еге ж? — запитав Лікар.

Усі раптом вибухнули сміхом. Кібернетик реготав так, аж у нього виступили сльози.

— Годі вже вам! — різко урвав товаришів Координатор. — Не будемо ж ми стояти так аж до ранку. Гайда по інструменти, треба відкопуватися.

Хімік нахилився й підняв з горбика, що виріс на підлозі перед люком, важку, спресовану брилу. З овального отвору люка сипався ґрунт, час від часу темні, з масним полиском грудки скочувалися поверхнею невеликого осипу аж у коридор.

Усі відступили туди, бо в шлюзі не було вже де й сісти; Координатор та Інженер зіскачили вниз останніми.

— На яку глибину в ґрунт ми могли ввігнатися? — півголосом запитав Координатор Інженера.

Вони йшли поруч коридором. Далеко попереду швидко рухалася пляма світла, — Інженер віддав рефлектор Хімікові.

— На яку глибину, питаєш?.. Це залежить від дуже багатьох чинників. Тагерссен увігнався в ґрунт на вісімдесят метрів.

— Так, але ми знаємо, що залишилося від ракети й від нього!

— А той зонд на Місяці? Щоб його витягти, довелося пробивати у скелі штольню. У скелі!

— На Місяці пемза...

— А звідки можемо знати, що тут?

— Ти ж сам бачив. Ця порода схожа на мергель.

— Біля самого люка, а далі?

З інструментами справи були дуже кепські. Їхній корабель, як і всі інші кораблі далекого радіуса польоту, був оснащений подвійним комплектом автоматів та дистанційно керованих напівавтоматів для різних видів робіт, у тому числі на поверхні, яких можуть потребувати різноманітні планетні умови. Однак ці пристрої зараз не функціонували, і без подачі струму нічого було й думати про те, щоб привести їх у рух; єдиний великий екскаватор, яким рухав атомний мікрореактор і який вони мали в розпорядженні, теж потребував електроенергії для запуску. Хоч-не-хоч довелося вдатися до найпримітивніших знарядь — лопат та кирок. Їх на кораблі, звичайно, не було, а щоб виготовити їх, потрібні були час і матеріали. Після п'яти годин напруженої праці екіпаж повертався коридором до шлюзу, несучи три розплющені й загнуті на кінцях мотики, два сталевих ломів і волочачи великі листи бляхи, що мали прислужитися зміцненню стін тунелю. Крім відер, для перенесення ґрунту пристосували кілька великих пластикових коробок, прикріпивши до них із двох боків короткі алюмінієві трубки замість ручок.

Із моменту катастрофи минуло три чверті доби, і всі вже падали з ніг від втоми. Лікар вирішив, що треба поспати бодай кілька годин. Але спершу необхідно було приготувати хоча б тимчасові постелі, бо койки в спальних приміщеннях, наглухо прикріплені до підлоги, тепер стояли вертикально. Щоб відкрутити їх, довелося б довго з ними поморочитися, отож до бібліотеки (майже половину книжок ще до цього винесли в коридор) постягували надувні матраци, і всі покотом лягли на них.

Незабаром з'ясувалося, що, крім Хіміка й Інженера, ніхто не спроможний заснути. Довелося Лікареві встати і піти з ліхтариком шукати снопідне. Це зайняло в нього майже годину, бо шлях до медпункту треба було пробивати через маленький тамбур, завалений купами потрошених приладів й аналітичних посудин, що повивалювалися зі стінних шаф і перекрили доступ до дверей. Нарешті — його наручний годинник показував четверту годину ранку

бортового часу — снодійні таблетки було роздано, ліхтар погашено, і незабаром спокійне дихання виповнило темне приміщення...

Усі прокинулися несподівано швидко, за винятком Кібернетика, який прийняв надто велику дозу снодійного й був наче п'яний. Інженер знову поскаржився на гострий біль у плечі, й у цьому місці Лікар виявив болючу пухлину — мабуть, Інженер пошкодив собі суглоб, коли вовтузилися з важелями люка.

Настрій у всіх був похмурий. Майже ніхто не розмовляв, навіть Лікар. До решти харчів у шлюзі дістатися так і не вдалося, бо на дверцятах шафи зі скафандрами височів величезний горб осипу, отож Фізик та Хімік ще раз подалися до кухонного складу й повернулися звідти з бляшанками консервів. Була десята година, коли заходилися копати тунель.

Робота посувалася черепашачим темпом. В овалному отворі люка не можна було як слід розвернутися, передні розбивали мотиками спресовані брили ґрунту, а ті, котрі стояли позаду, відносили їх у коридор. Трохи перегода вирішили викидати ґрунт до навігаційної рубки поряд, тим більше, там не було нічого такого, що могло б їм знадобитися найближчим часом.

Через чотири години навігаційну рубку по коліна засипали вийнятим ґрунтом, а довжина тунелю сягала заледве двох метрів. Мергель був щільний, не те, щоби твердий, але вістря ломів і мотик застрягали в ньому, а залізні стержні, на котрі надто сильно натискали люди, які працювали з неабияким завзяттям, гнулися; найкраще орудував сталевую мотикою Координатор.

Інженер потерпав, щоб «земляна» стеля не почала осідати, й пильно стежив за тим, аби її старанно кріпили. Надвечір, коли вимашчені глиною люди сіли підкріпитися, тунель, що вів од люка стрімко вгору, з нахилом майже сімдесят градусів, заглибився в ґрунт заледве на п'ять з половиною метрів.

Інженер іще раз зазирнув до колодязя, крізь який можна було дістатися на нижній ярус, де за тридцять метрів від головного люка ближче до корми був вантажний люк, однак побачив тільки чорне дзеркало води; вона піднялася вище, ніж учора, — мабуть, іще якась цистерна протікала і її вміст поволі просочувався сюди. Вода — Інженер одразу виявив це за допомогою невеликого лічильника Гейгера — була радіоактивна, отож він наглухо зачинив колодязь і повернувся до товаришів, нічого не сказавши їм про своє відкриття.

— Якщо все піде гаразд, то ми виберемося звідси завтра, якщо ж гірше — через два дні, — оголосив Кібернетик, випиваючи вже третій кухлик кави з термоса.

Усі дуже багато пили.

— Звідки знаєш? — здивувався Інженер.

— Передчуваю.

— Він володіє інтуїцією, якої позбавлені його автомати, — засміявся Лікар.

Настрій у нього дедалі поліпшувався. Коли в тунелі його змінювали інші, він гасав відсіками корабля, у результаті чого екіпаж збагатився двома магнітноелектричними ліхтариками, машинкою для підстригання волосся, вітамінізованим шоколадом та цілим стосом рушників. Усі були вимашчені глиною, комбінезони рябіли плямами й патьоками, ніхто, звичайно, не голився, бо не було електрики, а машинкою для підстригання, яку приніс Лікар, знехтували. Сам він теж, зрештою, не користувався нею.

Увесь наступний день було затрачено на копання тунелю; навігаційну рубку майже до стелі заповнили вийнятою породою, й ставало дедалі важче висипати її через двері. Дійшла черга до бібліотеки. Лікар мав щодо цього певні сумніви, але Хімік, у парі з яким він використовував змайстровані з листа бляхи ноші, нітрохи не вагаючись, висипав купу мергелю на книжки.

Вихід з тунелю відкрився зовсім несподівано. Щоправда, Фізик запевняв, буцім ґрунт став уже сухішим і не таким щільним, однак інші не підтвердили цього його спостереження. Мергель, який вони відносили в глиб ракети, весь час здавався їм однаковим. Інженер і Координатор, котрі змінили товаришів, саме взяли знаряддя, що зберігало тепло чужих долонь, і завдали перших ударів по брилах, які стирчали з нерівної стіни. Раптом одна з них кудись провалилася й крізь отвір, що виник, війнуло свіжим повітрям. Люди відчували його легенький подих — тиск повітря назовні був трохи більший, аніж у тунелі, а отже, і в ракеті. Мотика й сталевий лом запрацювали в гарячковому темпі, ґрунт уже ніхто не виносив, решта членів екіпажу, не маючи змоги допомагати тим, хто працював попереду, бо там не вистачало місця, скупчилися позаду. Зробивши кілька останніх ударів, Інженер хотів вилізти назовні, проте Координатор зупинив його. Він вирішив розширити вихід, отож звелів перенести останню порцію ґрунту до ракети, щоб ніщо не заважало в тунелі; минуло ще хвилин десять, перш ніж шестеро людей виповзли з овального отвору на поверхню планети.